

Atıf (cite): ALTIN, Medine, SAKALLI, Erol. (2026). Türkçede Politik Doğrucu Dil Kullanımının Gazeteler Üzerinden İncelenmesi, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, sayfa: 218-244. doi: <https://doi.org/10.48147/dada.1997323>

Türkçede Politik Doğrucu Dil Kullanımının Gazeteler Üzerinden İncelenmesi

An Examination of Politically Correct Language Use in Turkish Through Newspapers

Medine ALTIN¹, Erol SAKALLI²

Özet

Bu çalışma, Türkçede politik doğrucu dil kullanımının gazetelerde nasıl görünür hâle geldiğini incelemektedir. Politik doğruculuk, yalnızca belirli kelimelerin değiştirilmesi değil; kamusal dilde hangi adlandırmaların meşru, saygılı, dışlayıcı veya sorunlu kabul edildiğini belirleyen normatif bir söylem alanı olarak ele alınmıştır. Veriler Cumhuriyet, Milliyet, Sözcü ve Sabah gazetelerinin çevrim içi arşivlerinden seçilen örneklerden oluşmaktadır. Cumhuriyet ve Sabah için 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2020; Milliyet için 2000, 2002, 2004 ve 2006; Sözcü için 2020 yılı incelenmiştir. Doküman incelemesi ve betimsel analiz sonucunda, politik doğrucu dil kullanımının doğrusal ve tamamlanmış bir değişim göstermediği; eski ve yeni adlandırma biçimlerinin aynı dönemlerde birlikte kullanılabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Abstract

This study examines how politically correct language use becomes visible in Turkish newspapers. Political correctness is treated not merely as replacing certain words, but as a normative discourse field that determines which forms of naming are regarded as legitimate, respectful, exclusionary, or problematic in public language. The data consist of examples selected from the online archives of Cumhuriyet, Milliyet, Sözcü, and Sabah. Cumhuriyet and Sabah were examined for 2000, 2005, 2010, 2015, and 2020; Milliyet for 2000, 2002, 2004, and 2006; and Sözcü for 2020. Through document analysis and descriptive analysis, the findings show that politically correct language use in the Turkish press does not follow a linear or completed transformation; older and newer forms of naming may circulate simultaneously.

Anahtar Sözcükler: Politik doğruculuk, Türkçe, gazete dili, toplumdilbilim, söylem analizi.

Key Words: Political correctness, Turkish, newspaper language, sociolinguistics, discourse analysis.

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

1. Giriş

Dil, bireylerin duygu, düşünce ve isteklerini aktarmalarını sağlayan temel iletişim aracıdır. Güncel Türkçe Sözlük (Gts, 2026)'te dil, insanların düşünce ve duygularını aktarmalarına imkân veren seslerden oluşan gelişmiş bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Oxford Learners' Dictionary (Oxford, 2026)'de ise dil, insanların sözcükler veya işaretler aracılığıyla iletişim kurmalarını sağlayan sistem biçiminde

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, medineyazilikayaa@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-9421-2391

2 Prof. Dr., Uşak Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, erol.sakalli@usak.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-9596-4686

açıklanmaktadır. Bu yönüyle dil, yalnızca bireysel anlatımın değil, toplumsal uzlaşının ve kültürel aktarımın da temel araçlarından biridir.

Dil, insanların dünyayı anlamlandırma ve birbirleriyle ilişki kurma biçimlerinde merkezi bir konuma sahiptir. Günümüzde sosyal medya, internet, televizyon ve basılı yayınlar aracılığıyla iletişim biçimleri çeşitlenmiş ve hızlanmıştır. Bu değişim, dil kullanımına ilişkin toplumsal beklentileri de dönüştürmüştür. Günlük yaşamda ve basın dilinde kullanılan kelimeler yalnızca bireysel tercihleri değil, aynı zamanda toplumun değerlerini, normlarını ve hassasiyetlerini de yansıtmaktadır (Aksan, 2007; Van Dijk, 1998). Bu nedenle dil, zaman içerisinde toplumsal dönüşümlere paralel biçimde değişen dinamik bir yapı olarak değerlendirilmelidir.

Dilin toplumsal işlevi, sosyal bilimler literatüründe farklı kuramsal yaklaşımlarla açıklanmıştır. Bourdieu (1991)'nın sembolik iktidar yaklaşımı, dilin yalnızca iletişim aracı olmadığını; toplumsal konumları, güç ilişkilerini ve meşruiyet biçimlerini yeniden üreten bir alan olduğunu göstermektedir. Fairclough (2001)'a göre dil, toplumsal ilişkilerden bağımsız ve tarafsız bir iletişim aracı değildir; aksine söylem, toplumsal pratiklerin bir parçası olarak güç ilişkilerinin kurulmasında ve yeniden üretilmesinde etkili bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede gazetelerde kullanılan dilsel tercihler de toplumsal ilişkilerden bağımsız değildir.

Bu bağlamda politik doğruculuk, özellikle farklı kimlik gruplarına yönelik duyarlılığın artmasıyla birlikte dil kullanımına dair önemli tartışma başlıklarından biri hâline gelmiştir. Genel anlamıyla politik doğruculuk, kamusal alanda belirli toplumsal grupların dışlanmasını veya incitilmesini önlemeye yönelik dilsel ve davranışsal normlar oluşturma çabası olarak değerlendirilmektedir (Cameron, 1995; Hughes, 2010; Moller, 2016). Oxford Dictionary (Oxford, 2026) politik doğruculuğu, dezavantajlı ya da ayrımcılığa maruz kalan grupları dışladığı veya aşağıladığı düşünülen ifade ve davranışlardan kaçınma biçiminde tanımlamaktadır. Britannica (Britannica, 2026) ise kavramı, özellikle ırk, cinsiyet, kültür ve benzeri kimlik alanlarında en az rahatsızlık verecek dil kullanımına yönelik bir yaklaşım olarak açıklamaktadır.

Politik doğruculuk kavramı, özellikle kamusal dilde belirli kişi ve grupları incitebilecek, küçümseyebilecek ya da dışlayabilecek ifadelerden kaçınma tartışmalarıyla ilişkilidir. Ancak kavram, yalnızca “hangi kelime kullanılmalı” sorusuna indirgenemez. Politik doğruculuk, aynı zamanda dilde kabul edilebilirlik sınırlarının kimler tarafından belirlendiği, hangi ifadelerin toplumsal açıdan sorunlu görüldüğü ve dilsel normların hangi güç ilişkileri içinde olduğu sorularıyla bağlantılıdır. Bu yönüyle kavram hem dil değişimi hem de söylem çalışmaları bakımından önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkçede politik doğrucu dil kullanımını 2000-2020 yılları arasında yayımlanan seçili gazete örnekleri üzerinden incelemektir. Çalışma; Türk basınında cinsiyet, meslek adları, engellilik, etnik kimlik, dinî/ideolojik aidiyet, sınıfsal konum, yaş, beden algısı ve cinsel yönelimle ilgili ifadelerin nasıl kullanıldığını ve bu

kullanımların politik doğruculuk tartışmaları açısından ne tür görünümler sunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, tüm Türk basını temsil etme iddiası taşımamakta; belirlenen örneklem üzerinden açıklayıcı ve nitel bir değerlendirme yapmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma, Türkçede politik doğrucu dil kullanımını gazete metinleri üzerinden inceleyen nitel bir çalışmadır. Çalışmada doküman incelemesi ve betimsel analiz birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın temel veri birimi bütün haberlerin sayısal sıklığı değil, politik doğruculukla ilişkilendirilebilecek dilsel ifadelerdir. Bu nedenle seçilen gazete nüshalarının tamamı taranmış; ancak arşivlerin her nüsha için standart ve doğrulanabilir bir “toplam haber/metin sayısı” sunmaması nedeniyle haber sayısı üzerinden bir evren büyüklüğü oluşturulmamıştır. Bunun yerine 45 gazete nüshası araştırma korpusu, bu nüshalardan belirlenen 244 dilsel ifade ise analiz birimi olarak kabul edilmiştir. Araştırma, nicel sıklık ölçümü veya bütün Türk basını temsil eden istatistiksel bir genelleme amacı taşımamaktadır.

2.2. Veri Kaynağı ve Örneklem

Araştırmanın veri kaynağını Cumhuriyet, Milliyet, Sözcü ve Sabah gazetelerinin çevrim içi arşivleri oluşturmaktadır. Gazeteler farklı yayın çizgilerinin temsil edilmesi ve arşivlerine erişilebilmesi ölçütleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Örneklem, olasılıklı bir gazete örnekleme olarak değil, erişilebilirlik ve dönemsel çeşitlilik temelinde oluşturulmuş uygun durum örnekleme niteliğindedir. Bu örnekleme yaklaşımının temel avantajı, araştırmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda erişilebilir veri kaynaklarından yararlanılmasına imkân tanıyarak veri toplama sürecinin daha etkin ve sistematik bir biçimde yürütülmesini sağlamasıdır (Salkind 2010; Kılıç, 2013; Etikan vd. 2016).

Cumhuriyet ve Sabah gazeteleri için 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2020 yıllarından üçer tarih incelenmiştir. Milliyet Gazete Arşivi 3 Mayıs 1950-31 Aralık 2007 arasındaki baskıları kapsamaktadır; bu nedenle 31 Aralık 2007 tarihi arşivin üst sınırıdır. Dolayısıyla Milliyet gazetesi için 2000, 2002, 2004 ve 2006 yıllarından üçer tarih seçilmiş ve incelenmiştir. Sözcü gazetesi için erişilebilir arşivin 2020 yılı Ekim ayından başlaması nedeniyle 2020 yılından üç tarih incelenmiştir. Böylece Cumhuriyet ve Sabah için 15'er, Milliyet için 12 ve Sözcü için 3 olmak üzere toplam 45 gazete nüshası araştırma kapsamına alınmıştır.

Gazeteler arasında dönem kapsamındaki farklılık, doğrudan gazete-gazete nicel karşılaştırma yapılmaması gereken bir örneklem özelliğidir. Cumhuriyet ve Sabah 2000-2020 arasındaki beş farklı yıldan, Milliyet 2000-2006 arasındaki dört yıldan, Sözcü ise yalnızca 2020 yılından veri sunmaktadır. Bu nedenle Sözcüdeki örnekler

“Sözcü 2020’de böyledir” şeklinde gazetenin bütün yayın çizgisine genellenmemiş; yalnızca 2020 yılına ait güncel bir örneklem olarak değerlendirilmiştir. Milliyet verileri de 2000-2006 dönemiyle sınırlı olduğundan diğer gazetelerle aynı dönem uzunluğunda karşılaştırılmamıştır. Karşılaştırmalar, öncelikle her gazetenin kendi erişilebilir dönemindeki dilsel örüntüler üzerinden yapılmış; gazeteler arası değerlendirmelerde dönem farkı açık bir sınırlılık olarak korunmuştur.

Arşiv erişim bilgileri araştırmanın yürütüldüğü dönemde kontrol edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin 11.01.2000, 19.02.2000, 17.12.2000, 01.06.2005, 12.08.2005, 17.12.2005, 12.09.2010, 13.09.2010, 20.12.2010, 07.06.2015, 10.10.2015, 01.11.2015, 24.01.2020, 11.03.2020 ve 10.11.2020 tarihli nüshaları tamamen incelenmiştir. Söz konusu nüshalarda yer alan tüm metinler, politik doğruculukla ilişkilendirilebilecek adlandırma, niteleme ve toplumsal grupların temsil biçimleri bakımından taranmıştır. Cumhuriyet gazetesine ilişkin nüshaların veri toplama süreci 01.06.2026-10.06.2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İncelenen tarihler ve bu nüshalarda tespit edilen ifadeler, araştırmanın 2000-2020 yılları arasındaki dönemsel değişimi izleme amacına uygun olarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet gazetesine ait örneklemde meslek adları, toplumsal cinsiyet, engellilik, etnik ve dinî kimlik, sınıf, yaş, beden algısı ve cinsel yönelim gibi farklı kategorilerde kullanımlar tespit edilmiştir. Milliyet gazetesinin çevrim içi arşivinde erişilebilen dönem dikkate alınarak 12.05.2000, 08.09.2000, 26.12.2000, 03.01.2002, 15.03.2002, 15.08.2002, 12.04.2004, 17.08.2004, 17.11.2004, 13.03.2006, 06.04.2006 ve 15.06.2006 tarihli nüshalar tamamen incelenmiştir. Bu nüshaların tamamında yer alan metinler, araştırmanın belirlediği kodlama ölçütleri doğrultusunda taranmış ve politik doğruculukla ilişkilendirilebilecek ifadeler kaydedilmiştir. Milliyet gazetesine ilişkin veri toplama süreci 01.01.2026-12.01.2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Milliyet arşivinin 31.12.2007 tarihine kadar erişilebilir olması nedeniyle örneklemde 2000, 2002, 2004 ve 2006 yıllarından tarihlere yer verilmiştir. Bu nüshalarda toplumsal cinsiyet, engellilik, meslek, sınıf, bölgesel ve etnik kimlik, yaş ve cinsel yönelimle ilişkili çeşitli kullanımlar tespit edilmiştir. Sözcü gazetesinin erişilebilir çevrim içi arşivinin 2020 yılından başlaması nedeniyle 01.10.2020, 20.11.2020 ve 16.12.2020 tarihli nüshalar araştırmaya dâhil edilmiştir. Belirtilen üç nüshanın tamamı taranmış ve nüshalarda yer alan bütün metinler politik doğruculukla ilişkilendirilebilecek dilsel kullanımlar bakımından incelenmiştir. Sözcü gazetesine ilişkin veri toplama süreci 17.02.2026-20.02.2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İncelenen nüshalarda meslek adları, toplumsal cinsiyet, sınıfsal konum, engellilik, dinî kimlik ve cinsel yönelim gibi kategorilerde ifadeler tespit edilmiştir. Sabah gazetesinin 15.03.2000, 26.05.2000, 11.11.2000, 18.02.2005, 16.06.2005, 07.09.2005, 01.01.2010, 23.05.2010, 04.08.2010, 09.02.2015, 16.04.2015, 17.09.2015, 13.02.2020, 19.06.2020 ve 24.10.2020 tarihli nüshaları tamamen incelenmiştir. Bu nüshaların her birinde yer alan tüm metinler taranmış; politik doğruculukla ilişkilendirilebilecek ifadeler, önceden belirlenen kodlama kategorileri doğrultusunda kaydedilmiştir. Sabah gazetesine ilişkin veri toplama süreci 05.02.2026-

17.02.2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İncelenen nüshalarda meslek adları, toplumsal cinsiyet, engellilik, dinî kimlik, beden algısı, sınıfsal konum ve göç gibi kategorilerde kullanımlar belirlenmiştir.

Bu şekilde toplam 45 gazete nüshasının tamamı veri toplama sürecine dâhil edilmiş ve her nüshadaki tüm metinler taranmıştır. Araştırmada amaç, gazetelerdeki politik doğruculukla ilişkili ifadelerin nicel sıklığını belirlemek veya elde edilen sonuçları bütün Türk basınına genellemek değil; farklı dönemlerde ve farklı yayın çizgilerine sahip gazetelerde kullanılan adlandırma ve nitelendirme biçimlerini nitel olarak ortaya koymaktır. Bu nedenle örnekleme alınan nüshaların tamamının taranması, belirli bir haber türüne veya önceden belirlenmiş bir konuya bağlı kalmaksızın veri elde edilmesini sağlamıştır.

Tarih seçimi, belirli bir gündem, olay veya haber konusu gözetilmeksizin rastlantısal olarak yapılmıştır. Her gazete ve ilgili yıl için üç tarih belirlenmiş; aynı yıl içinde seçilen tarihler birbirinden bağımsız olarak belirlenmiştir. Böylece araştırmacının yalnızca politik doğruculuk açısından dikkat çekici olabilecek günleri seçmesinin önüne geçilmesi ve gündem etkisinin mümkün olduğunca azaltılması amaçlanmıştır. Tarihler, araştırmacının çalışma sürecinde erişebildiği arşiv takvimi içerisinde rastgele belirlenmiş; seçimde haberin içeriği önceden bilinerek bir ölçüt olarak kullanılmamıştır. Bu nedenle tarih seçimi “rastlantısal tarih seçimi” olarak adlandırılmış, elde edilen veriler ise dönemleri istatistiksel olarak temsil eden bir örneklem olarak yorumlanmamıştır.

Örneklem seçiminde arşiv erişilebilirliği temel sınırlılık olarak belirleyici olmuştur. Bu nedenle gazeteler arasında bire bir nicel karşılaştırma yapılmamış; bulgular sıklık iddiası taşımayan nitel örnekler olarak değerlendirilmiştir. Seçilen tarihlerde, önceden belirlenen kodlama kategorileriyle ilişkili adlandırma ve nitelendirme biçimleri tespit edilmiş; yalnızca politik doğruculuk tartışmasıyla doğrudan ilişkilendirilebilen örnekler analize dâhil edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, gazete dilindeki eğilimleri açıklayıcı örnekler üzerinden inceleyen sınırlı fakat sistematik bir nitel araştırmadır.

2.3. Kodlama Kategorileri ve Analiz Süreci

Verilerin analizinde üç aşamalı bir yol izlenmiştir. İlk aşamada seçilen 45 gazete nüshasının bütün sayfaları ve metinleri taranmış; toplumsal grupları, kimlikleri, meslekleri, yaş veya beden özelliklerini adlandıran ya da nitelleyen ifadeler işaretlenmiştir. İkinci aşamada aday ifadeler önceden belirlenen kategorilere göre kodlanmıştır. Üçüncü aşamada ise ifadenin bağlamı ve haber içindeki işlevi incelenerek politik doğruculukla ilişkili olup olmadığına karar verilmiştir. Bir ifadenin yalnızca belirli bir kategoriye ait olması analize alınması için yeterli kabul edilmemiştir. İfadenin kişiyi veya grubu olağan dışılaştırması, hiyerarşikleştirilmesi, küçümsemesi, stereotipleştirilmesi, kimliği gereksiz biçimde öne çıkarması veya daha nötr/kapsayıcı bir

adlandırmanın karşısında geleneksel ya da tartışmalı bir kullanım oluşturması ölçütlerinden en az birinin bulunması aranmıştır.

Bağlam değerlendirmesinde ifade tek başına değil, öncelikle bulunduğu cümle ve başlık-spot ilişkisi içinde; gerekli durumlarda ise haberin tamamı dikkate alınarak incelenmiştir. Özellikle kimlik veya niteleme unsurunun haberin konusu açısından gerekli olup olmadığı, ifadenin alıntı mı yoksa gazetecinin kendi anlatımı mı olduğu ve ifadenin olumlu, olumsuz, ironik veya nötr bir işlev taşıyıp taşımadığı değerlendirilmiştir. “Çağrışım” ölçütü yalnızca araştırmacının kişisel sezgisine bırakılmamış; ifadenin sözlük anlamı, kullanım bağlamı ve haber söylemindeki işlevi birlikte dikkate alınmıştır.

Kodlama sırasında her ifade için tek bir “birincil kategori” belirlenmiştir. İfade birden fazla kategoriyle ilişkili olabilecek nitelikteyse, politik doğruculuk açısından asıl vurgulanan özellik temel alınmıştır. Örneğin “kadın pilot” ifadesi mesleği değil, mesleğin cinsiyet bakımından işaretlenmesini öne çıkardığı için cinsiyet kategorisinde değerlendirilmiştir. Buna karşılık “bilim adamı” ve “iş adamı” gibi kullanımlar meslek adlandırmasının erkek merkezli biçimini öne çıkardığı için meslek adları kategorisine alınmıştır. Böylece aynı ifadenin birden fazla kategoriye dağıtılmasından kaynaklanabilecek belirsizlik azaltılmıştır.

Tablo 1. Kodlama kategorileri ve değerlendirme ölçütleri.

Kategori	Örnek ifadeler	Kodlama ölçütü
Cinsiyet	Kadın asker, kadın pilot, karı gibi, kadın başına	Cinsiyetin olağan dışılaştırılması veya kalıp yargıyla ilişkilendirilmesi
Meslek adları	Bilim adamı, iş adamı, teknik adam, bilim insanı	Mesleğin erkek merkezli ya da daha nötr biçimde adlandırılması
Engellilik	Özürlü, sakat, görme engelli, otizmli genç	Bireyin eksiklik veya hak temelli bir dille temsil edilmesi
Etnik kimlik	Zenci, siyahi, Kızılderili, Çingene	Tarihsel olarak yüklü veya daha nötr adlandırmaların kullanılması
Dini/ideolojik aidiyet	Şeriatçı, aşırı dinci, başörtülü, solcu	Kimliğin haber bağlamında siyasal/ideolojik yükle verilmesi
Sınıfsal konum	Taşralı cahil, köylü, dar gelirli, işçi sınıfı	Sınıf ve bölge aidiyetlerinin hiyerarşik çağrışımlarla verilmesi
Yaş	Yaşlı bir çift	Yaşın kişi veya grubun tanımlanmasında öne çıkarılması
Beden algısı	Şişko, obez, kepçe kulak, şişman	Kişinin fiziksel/beden özellikleri üzerinden tanımlanması veya nitelenmesi

Kategori	Örnek ifadeler	Kodlama ölçütü
Cinsel yönelim	Eşcinsel asker, lezbiyen şarkıcı, homoseksüel	Cinsel yönelimin haberin temel belirleyeni hâline getirilmesi
Diğer	Sığınmacılara bürokrasi engeli, 25 kaçak soğuktan öldü	Diğer kategorilerden herhangi birine güvenilir biçimde yerleştirilemeyen ifadeler

Kodlanan ifadelerin kategori ve gazete bazındaki dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir. Kodlama sürecinde iki kodlayıcı görev almış, kodlama sırasında her ifade için tek bir birincil kategori belirlenmiştir. Belirlenen kodlama kategorileri ve politik doğruculukla ilişkilendirme ölçütleri doğrultusunda veriler iki kodlayıcı tarafından bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Kodlayıcıların değerlendirmeleri karşılaştırılmış; kodlama konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları ilgili ifadenin bağlamı ve önceden belirlenen kodlama ölçütleri esas alınarak yeniden değerlendirilmiş ve uzlaşi yoluyla giderilmiştir. Böylece nihai veri setinin oluşturulmasında tek bir araştırmacının değerlendirmesine bağlı kalınmaması ve kodlama kararlarının belirlenen ölçütler doğrultusunda tutarlı biçimde verilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 45 gazete nüshasından toplam 244 ifade analiz edilmiştir.

Tablo 2. Kodlanan ifadelerin gazete ve kategori bazındaki dağılımı.

Kodlama kategorisi	Cumhuriyet	Milliyet	Sözcü	Sabah	Toplam
Cinsiyet	17	29	6	15	67
Meslek adları	21	16	4	22	63
Engellilik	10	8	2	13	33
Etnik kimlik	4	4	0	7	15
Dini/ideolojik aidiyet	7	4	2	5	18
Sınıfsal konum	4	7	3	5	19
Yaş	0	1	0	0	1
Beden algısı	1	1	1	5	8
Cinsel yönelim	5	3	1	4	13
Diğer	1	3	1	2	7
TOPLAM	70	76	20	78	244

2.4. Sınırlılıklar

Araştırmanın temel sınırlılığı, verilerin yalnızca erişilebilir çevrim içi gazete arşivlerinden ve belirli tarihlerden elde edilmiş olmasıdır. İncelenen 45 gazete nüshasının bütün sayfaları ve metinleri taranmış olmakla birlikte, kullanılan arşivlerin her nüsha için standart bir toplam haber/metin sayısı vermemesi nedeniyle toplam haber

sayısı üzerinden bir veri tabanı büyüklüğü raporlanmamıştır. Araştırmanın analiz birimi haberin kendisi değil, politik doğruculukla ilişkilendirilen dilsel ifade olduğundan, tablolar 45 nüshadan belirlenen 244 ifade örneği üzerinden oluşturulmuştur. Bu ifadeler, aynı kelime veya kalıbın farklı tarihlerde yeniden görülmesi hâlinde ayrı veri birimleri olarak kaydedilmiştir. Ayrıca gazeteler arasında dönem kapsamının eşit olmaması, özellikle Milliyet ve Sözcü verilerinin diğer gazetelerle doğrudan dönemsel karşılaştırılmasını sınırlandırmaktadır. Sonuçlar bu nedenle bütün Türk basınına genellenmemekte, seçilen arşiv ve tarihlerde gözlenen nitel eğilimlerle sınırlı olarak yorumlanmaktadır.

3. Politik Doğruculuk; Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

Farklı kimlik gruplarına yönelik toplumsal duyarlılığın artması, kamusal dilde hangi adlandırmaların kabul edilebilir sayıldığı sorusunu öne çıkarmıştır. Bu çerçevede politik doğruculuk, ayrımcı, dışlayıcı veya incitici kabul edilen ifade biçimlerinden kaçınmayı ve toplumsal grupları daha saygılı biçimde adlandırmayı amaçlayan normatif bir dil yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir (Moller, 2016). Bununla birlikte politik doğruculuk, yalnızca sözcüklerin değiştirilmesi değil; dilsel kabul edilebilirlik sınırlarının nasıl ve kimler tarafından üretildiğiyle ilgili bir tartışma alanıdır.

Politik doğruculuk, tarihsel süreç içinde farklı sosyal, siyasal ve kültürel bağlamlarda yeniden yorumlanmış bir kavramdır. İlk kullanımlarında ideolojik bağlılık ve belirli bir siyasal çizgiye uyum anlamları öne çıkarken, sonraki dönemlerde toplumsal eşitlik, kimlik politikaları ve dilsel duyarlılık tartışmalarıyla birlikte daha geniş bir anlam alanı kazanmıştır (Hughes, 2010). 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Yeni Sol hareketler, feminist yaklaşımlar ve sivil haklar mücadeleleri içinde politik doğruculuk farklı bir bağlamda ele alınmaya başlanmıştır. Bambara (1970)'nin *On the Issue of the Roles* başlıklı yazısı, ırkçılık ve cinsiyetçilik karşıtlığını tutarlı bir etik tutum olarak değerlendirmesi bakımından kavramın modern tartışmalar içindeki konumuna işaret etmektedir.

Politik doğrucu dil kullanımının temelinde, dezavantajlı veya ayrımcılığa maruz kalan kişi ve grupları incitebilecek, dışlayabilecek ya da değersizleştirebilecek ifadelerden kaçınma düşüncesi yer almaktadır. Allan ve Burridge (2006)'ın tabu, örtmece ve dilsel sansür üzerine çalışmaları da dilde bazı ifadelerin toplumsal hassasiyetler nedeniyle yeniden düzenlendiğini göstermektedir. Andrews (1996) ise adlandırma pratiklerinin kültürel duyarlılık ve politik doğruculukla ilişkisini ele alarak, kimlik gruplarına yönelik isimlendirmelerin yalnızca betimleyici değil, aynı zamanda toplumsal anlam üreten tercihler olduğunu vurgulamaktadır.

Politik doğruculuğu savunan yaklaşımlar, dilin toplumsal gerçekliği kuran ve yeniden üreten bir araç olduğu kabulünden hareket etmektedir. Bu anlayışa göre ayrımcı, dışlayıcı ya da hiyerarşik çağrışımlar taşıyan ifadelerin yerine daha nötr adlandırmaların kullanılması, kamusal temsilde eşitsizliklerin yeniden üretilmesini

azaltabilir. Fairclough (2001)'un dil ve iktidar ilişkisine dair yaklaşımı, söylemin toplumsal yapılarla bağlantılı olduğunu ve dilsel tercihlerin ideolojik sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Bununla birlikte politik doğrucu dil, ifade özgürlüğü ve dilsel denetim tartışmaları bakımından eleştirilere de konu olmaktadır. Cameron (1995), toplumların dili çoğu zaman belirli normlara göre düzenlemek ve denetlemek istediğini belirtmekte; bu tür müdahaleleri “verbal hygiene” kavramıyla açıklamaktadır. Kumtepe (2023), politik doğruculuk karşıtlarının, kavramın konuşma kodları yoluyla ifade özgürlüğünü kısıtladığını ve düşünce özgürlüğüne zarar verdiğinin ileri sürüldüğünü, ayrıca bu sürecin sonunda azınlık gruplarının çoğunluk üzerinde egemenlik kuracağı iddiasını dile getirdiklerini belirtmiştir. Bu nedenle politik doğruculuk, hem toplumsal eşitlik ve iletişim etiği açısından hem de ifade özgürlüğü ve dilin doğallığı açısından çok yönlü biçimde değerlendirilmektedir.

4. Dil Değişimi ve Gazete Dili

Dil, toplumla birlikte var olan ve toplumsal değişimlerden doğrudan etkilenen canlı bir yapıdır. Saussure (1959)'ün dilin zaman içinde değiştiğine ilişkin yaklaşımı, dilin durağan değil tarihsel ve toplumsal koşullar içinde dönüşen bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır. Sözcük dağarcığı, anlam alanları, kullanım biçimleri ve iletişim tarzları zaman içerisinde değişmekte; bu değişim bazen doğal kullanım süreçleriyle, bazen de bilinçli toplumsal müdahalelerle gerçekleşmektedir.

Aitchison (1991), dil değişiminin çoğu zaman “bozulma” olarak yorumlanmasının tarihsel bir yanılgı olduğunu belirtir. Ona göre dilde meydana gelen değişimler, iletişim ihtiyaçları, kullanım sıklığı ve toplumsal etkileşimler sonucunda ortaya çıkar. Bu bakımdan dil değişimi, yalnızca dilbilgisel ya da sesbilimsel bir süreç değil; kültürel, siyasal ve toplumsal etkenlerle şekillenen çok boyutlu bir olgudur.

Teknolojik gelişmeler ve dijital iletişim biçimleri, dil değişimini hızlandıran önemli etkenler arasında yer almaktadır. İnternet ve sosyal medya, yeni kelimelerin ortaya çıkmasına, mevcut kelimelerin anlamlarının genişlemesine ve farklı iletişim biçimlerinin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır (Abdullah, 2023). Bu dönüşüm, dilin yalnızca geleneksel kullanım alanlarında değil, dijital ortamlarda da sürekli biçimde yeniden üretildiğini göstermektedir.

Toplumsal eşitlik talepleri de dil değişimini etkileyen önemli süreçlerden biridir. Özellikle feminist hareketler ve kimlik temelli toplumsal mücadeleler, erkek merkezli, dışlayıcı veya hiyerarşik kabul edilen kalıpların sorgulanmasına yol açmıştır (Abdullah, 2023). İngilizcede “policeman” yerine “police officer”, “fireman” yerine “firefighter” ve “mankind” yerine “humankind” kullanımlarının tercih edilmesi bu değişime örnek gösterilebilir. Türkçede “özürlü” yerine “engelli”, “bilim adamı” yerine “bilim insanı” gibi adlandırmaların yaygınlaşması da toplumsal duyarlılıkların dilsel tercihler üzerindeki etkisini göstermektedir.

Politik doğruculuk, dil değişiminin bilinçli ve normatif biçimde yönlendirildiği alanlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, ayrımcı, dışlayıcı veya incitici çağrışımlar taşıdığı düşünülen ifadelerin yerine daha nötr ve saygılı adlandırmaların kullanılmasını önermektedir. Dolayısıyla politik doğruculuk, dilin doğal değişim sürecinden tamamen bağımsız değildir; fakat bu değişimi toplumsal eşitlik ve kamusal temsil tartışmaları doğrultusunda yönlendirme iddiası taşır. Andrews (1996), kimlik gruplarına yönelik adlandırmaların yalnızca betimleyici olmadığını, aynı zamanda toplumsal anlam ve hiyerarşi üreten tercihler olduğunu vurgulamaktadır.

Medya ve dil arasındaki ilişki, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Kitle iletişim araçları, kullanılan dilin geniş toplum kesimlerine ulaşmasını sağlayarak belirli söylemlerin yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Gazete, televizyon ve internet gibi medya araçları aracılığıyla dolaşıma giren ifadeler, gündelik dil kullanımını etkileyebilmekte ve zamanla toplumsal normların bir parçası haline gelebilmektedir. Özellikle haber söylemlerinde kullanılan kelimeler ve olayların sunuluş biçimi, bireylerin algılama şeklini etkileyip değiştirebilmektedir (Entman, 1993). Medyada kullanılan ifadeler, belirli toplumsal grupların temsil edilme biçimini etkileyebilmekte; bu durum da toplumsal algılar üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir. Bu nedenle medya dili, yalnızca iletişimsel bir unsur değil; aynı zamanda kamusal alanın önemli ifade biçimlerinden biridir. Gazetelerde kullanılan kelimeler, toplumsal grupların nasıl adlandırıldığını, hangi sıfatlarla nitelendirildiğini ve hangi bağlamlarda temsil edildiğini göstermektedir.

Medya ve dil arasındaki güçlü ilişki, politik doğruculuk tartışmalarının medya alanında neden önemli bir yer edindiğini ortaya koymaktadır. Medya, yalnızca bilgi aktaran bir iletişim aracı değil; aynı zamanda toplumsal anlamların üretildiği, kimliklerin temsil edildiği ve söylemlerin dolaşıma girdiği bir alan olarak değerlendirilmektedir (Fairclough, 1995; Hall, 1997; van Dijk, 2000). Bu nedenle medya dili, toplumda hangi ifadelerin kabul edilebilir, hangilerinin ise dışlayıcı veya ayrımcı olarak görüleceği konusunda belirleyici bir rol üstlenmektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarının geniş kitlelere ulaşabilme kapasitesi, kullanılan dilin toplumsal etkisini artırmakta ve medya söylemlerini politik doğruculuk tartışmalarının merkezine yerleştirmektedir.

5. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de 2000-2020 yılları arasında yayımlanan ve çevrim içi arşivlerine erişilebilen gazetelerden elde edilen politik doğruculukla ilişkili bulgular sunulmuştur. Araştırma kapsamında toplam 45 gazete nüshasının bütün sayfaları ve metinleri taranmış; önceden belirlenen kodlama ölçütlerini karşılayan 244 dilsel ifade analize alınmıştır. Bu sayı bütün metinlerin sayısını değil, analiz için seçilen politik doğruculukla ilişkili ifade örneklerinin toplamını göstermektedir. Tablo 3’te Cumhuriyet, Tablo 4’te Milliyet, Tablo 5’te Sözcü ve Tablo 6’da Sabah gazetesine ait veriler gösterilmiştir.

Cumhuriyet ve Sabah gazeteleri için 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2020 yıllarından üçer tarih incelenmiştir. Milliyet gazetesinin çevrim içi arşivi 31 Aralık 2007 ile sınırlı olduğundan 2000, 2002, 2004 ve 2006 yıllarından seçilen tarihler değerlendirilmiştir. Sözcü gazetesinin erişilebilir arşivi 1 Ekim 2020 tarihinde başladığı için Ekim, Kasım ve Aralık 2020’den birer tarih kullanılmıştır. Bu farklılık nedeniyle bulgular nicel sıklık karşılaştırması olarak değil, dönemsel ve tematik nitel örnekler olarak yorumlanmıştır.

Tablo 3. Cumhuriyet Gazetesi Verileri

Tarih	Gazetede ki ifade
11.01.2000	En iyi Kızılderili, ölü Kızılderili’dir. İş adamları Kör total yürüyen demokratik kurumlar Bilim adamları Şeriatçı Teknik adam Lezbiyen şarkıcı
19.02.2000	Kırsal alan insanı Özürlüler için fiziksel rehabilitasyon merkezi Bilim adamları Ünlü iş adamları Kentli orta sınıf kadınların
17.12.2000	İş adamları Eşi içeri düşmüş bayan şarkıcı Anadolu Aslanları İş adamları Derneği Alman bilim adamı Yirmi-yirmi beş Türk erkeği bir araya gelmiş karı gibi dövünüyorlar.
01.06.2005	İş adamları TUBİSAD-Türkiye Bilim Sanayicileri ve İş adamları Derneği Fakire özel bilgisayar Bilim adamları Kemalist, nihilist, sosyalist, milliyetçi olamaz Hizmetçi olarak çalışma Eşcinsel olduğu söylenen Alman papaz

Tarih	Gazetede ki ifade
12.08.2005	Köylü sınıfı Şişko, pisboğaz Alman veledi Siyahların dini müziği “gospel”
17.12.2005	Alevi misin, Sünni misin anketi Kör milliyetçilik Bilim insanı Liberal aydınlarımız ve bilim adamlarımız Dişi kramponlar TASSA-Türk Amerikan Bilim İnsanları Derneği
12.09.2010	Solcu bir bilim adamı Yetkililer adeta kör ve sağırlları oynayarak ... Çingene Bilim insanları
13.09.2010	Bilim insanı TUSİAD- Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği Yürüme engelli Yaşlı ve özürlü yurttaşlar Köle-işçi Suudi bir diplomatın eşcinsel olduğu ve Yahudi bir kadınla dostluğu... Engelliler yurdu
20.12.2010	İş kadını Görme özürlü Kadını korumacı önlemler Aleviler, Sünniler, Türkler, Kürtler Eşcinsel asker Türkiye işçi sınıfına selam
07.06.2015	Kiev’de eşcinsel yürüyüşüne sağcı müdahale Salak kafalar
10.10.2015	Psikiyatri hastaları

Tarih	Gazetede ki ifade
	Hintli hizmetçi Bilim kadını Bilim adamı Dünyanın en parlak bilim adamlarından Bilim insanı
01.11.2015	İş adamı Temizlik işçileri Bilim insanları İşçi sınıfı Kadın gibi 100 sene yaşayacağıma adam gibi 1 sene yaşarım adam gibi ölürüm
24.01.2020	İş insanı Ev kadını İş adamı Kör etti Kepçe kulak Bilim insanları
11.03.2020	Otizmlı genç
10.11.2020	Bilim insanlığı

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi arşivinden 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2020 yıllarından seçilen tarihlerde tespit edilen ifadelerden oluşturulmuştur.

Tablo 4. Milliyet Gazetesi Verileri

Tarih	Gazetede ki ifade
12.05.2000	Zenci Siyahlar Dümdüz adamdan sanatçı olmaz Değerli bilim ve kültür insanı Bir otobüs dolusu adam Bilim adamı İş adamı

Tarih	Gazetede ki İfade
	İşitme engelli kişi
08.09.2000	Özürlü İrkçı, dinci, milliyetçi Eşcinseller Gay'leri bağırına bastı Türkiye'nin en fakir illerinin başında Hakkari... Bilgisayarlar erkektir, dışıdır kavgası Sokaktaki adamın fikri
26.12.2000	Kadın askerler Ellerinin hamuruyla erkek işine karışan... "erkek oyunu" futbol Kadın hakem Yaşlı bir çift Aşırı dinci militanlar Taşralı cahil
03.01.2002	Köylü kızı Bilim adamları Kırtıpıl Hamdi... Özürlü Bedensel engelli Yaşlılar Sokak çocukları Fikir babaları Sakat ve ölüm döşeginde
15.03.2002	İşadami Erkek milletiz... Devlet baba Kadın vekil yerine erkek vekil Köylü

Tarih	Gazetede ki İfade
	Kara çarşafılı Temiz bir adam/yiğit bir insan Siyahi futbolcu
15.08.2002	Katibe İşadamı Aç Arjantinli Tuvalet bakıcısı Sivil giyimli kadın polisler Sivil erkek polisler Baba'nın adamları Teknik adam
12.04.2004	İslamcı basın İş adamları Devlet adamları Spastik çocuklar Vakfı Köylü çocuğu Temizlikçi ve bakıcı kadınlar
17.08.2004	Avrupalı bilim adamları Kadın müsteşar Kadın genel müdür Alman kadın bakan Sabıkalı çocuklar
17.11.2004	Türk bilim adamları İlk siyah dışişleri bakanı İlk siyah kadın dışişleri bakanı Kadın rehine
13.03.2006	Kadının İnsan Hakları Vakfı Eşcinsel erkek cins İş adamları

Tarih	Gazetede ki İfade
06.04.2006	Köylülüğü bir türlü aşamamış bir toplum Patron-işçi sorunları Görmeyenler Kültür ve Birleşme Derneği Görme engelliler
15.06.2006	Köylü ağırlıklı medeniyet Kentli ağırlıklı medeniyet İş adamı Bilim kadını Varoşlardaki kadının kente uyum projesi Bayan sporcular

Kaynak: Milliyet Gazetesi arşivinden 2000, 2002, 2004 ve 2006 yıllarından seçilen tarihlerde tespit edilen ifadelerden oluşturulmuştur.

Tablo 5. Sözcü Gazetesi Verileri

Tarih	Gazetede ki İfade
01.10.2020	Dindarlara ayrımcılık Teknik adam Çinli bilim insanları Kadın sanatçı
20.11.2020	Dar gelirli Görme engelli çocuklar İşçi sınıfı Ev kadını Sokaktaki adam “Kadın başına konuşma” Ayyaş, alkolik Sünniler, aleviler İş adamı
16.12.2020	Cinsisapık İş insanı

Tarih	Gazetede ki İfade
	Eski hizmetçi Orta direk ve fakir fukara Engelli kardeşlerimiz Hayat kadını Fahişe

Kaynak: Sözcü Gazetesi arşivinden 2020 yılından seçilen tarihlerde tespit edilen ifadelerden oluşturulmuştur.

Tablo 6. Sabah Gazetesi Verileri

Tarih	Gazetede ki İfade
15.03.2000	Avrupalı bilim adamları Felçli hasta Türkiye Sakatlar Derneği
26.05.2000	Homoseksüel Lezbiyenler Uluslararası bilim adamlarından kurulu ekip
11.11.2000	Meczip Kadın pilot Obezler çoğalıyor Dul bir bayan Siyahi futbolcu
18.02.2005	Amerikalı bilim adamları
16.06.2005	Başörtülü veli Dünyanın en hızlı adamı Köydeki yoksul hastalar İngiliz bilim adamları 27 bin bilim insanı Pakistanlı mülteciler Ünlü iş adamı
07.09.2005	Bilim adamları

Tarih	Gazetede ki İfade
	Kadınları hedef alan konuşmalar Kadın lider Komünistler ve basın mensupları Dilenci, bohçacı ve seyyar satıcılar Ağır Roman 105 kiloluk balet
01.01.2010	Kaloriferci, kapıcı Yabancı teknik adam Yaşlı bir kişi Aptal sarışın İş adamı Bayanlar ve Engelliler Çarşısı Doğuştan engelli bir teyze Kadın işsiz Anadolu İş Kadınları Derneği Köylü bir aile
23.05.2010	Teknik adam Zengin bir iş adamı Konsomatrislik yapan sevgili Kadın yönetmen Başörtülü kızlar Sesini duyurmaya çalışan özürllüler Bilim adamları
04.08.2010	Şişman muhabir Amerikalı bilim adamları Hizmetli İngiliz bilimciler
09.02.2015	25 kaçak soğuktan öldü Zor durumdaki göçmenler

Tarih	Gazetede ki İfade
	İstenmeyen adam İş adamı “Eşcinsel olduğu iddiasıyla bir adamı...” Kepçe kulak problemi
16.04.2015	Türk yiyen Yunanlı lakaplı dövüşçü İş adamı Suriyeli misafir Köylüler Engelli çocuklarımız Lösemili ve engelli gençlere yardım
17.09.2015	Mültecileri taşıyan bot Sığınmacılara “bürokrasi” engeli Türk diye, Kürt diye, Alevi, Sünni diye Ev kızı Senem Tezgahtarlıktan Premier Lig’e Satış görevlisi
13.02.2020	Aynı adama aşık iki kadın Bilim insanı Güvenlikçi Akıl hastalığı
19.06.2020	Yaşlı kadın Engelli vatandaş Engelli yönetmeliği Paralimpik Oyunları Özel sporcu Yaşlı, engelli ve dezavantajlı vatandaşlar Eşcinsel çiftler Çocukları evlatlık diye sapıklara vermişler
24.10.2020	Türk ve Müslüman düşmanı

Tarih	Gazetede ki İfade
	805 lira engelli aylığı Obez gebeler Türk iş adamı

Kaynak: Sabah Gazetesi arşivinden 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2020 yıllarından seçilen tarihlerde tespit edilen ifadelerden oluşturulmuştur.

5.1. Gazeteler Arası Genel Görünüm

Araştırma korpusu toplam 45 gazete nüshasından oluşmaktadır. Bunların 15'i Cumhuriyet, 12'si Milliyet, 3'ü Sözcü ve 15'i Sabah gazetesine aittir. Tablolara alınan politik doğruculukla ilişkili ifade örneklerinin sayısı Cumhuriyet için 70, Milliyet için 76, Sözcü için 20 ve Sabah için 78 olmak üzere toplam 244'tür. Bu sayılar gazete nüshalarındaki bütün haberlerin toplamını değil, analiz ölçütlerini karşılayan ifade örneklerini göstermektedir.

Tablo 7. Gazetelere göre genel bulgu görünümü.

Gazete	İncelenen dönem	Öne çıkan kategoriler	Genel değerlendirme
Cumhuriyet	2000-2020	Meslek adları, cinsiyetçi kalıplar, engellilik, etnik/dinî kimlik	Eski ve yeni kullanımların birlikte yer aldığı geçişli görünüm
Milliyet	2000-2006	Meslek adları, engellilik, cinsiyet, sınıf ve bölge	Erken dönem örneklerinde geleneksel ve hiyerarşik ifadeler daha belirgin
Sözcü	2020	Meslek adları, cinsiyet, sınıf, cinsel yönelim	Tek yıl örnekleri nedeniyle sınırlı fakat güncel kullanımları gösteren veri
Sabah	2000-2020	Meslek adları, engellilik, dinî kimlik, beden algısı, göç	Dönemsel karşılaştırmaya imkân veren, eski ve yeni adlandırmaları birlikte içeren veri

Gazeteler arasında veri kapsamı bakımından farklılık bulunduğu için doğrudan nicel karşılaştırma yapmak uygun değildir. Bununla birlikte nitel açıdan bakıldığında, dört gazetede de benzer temaların tekrar ettiği görülmektedir. Meslek adları, cinsiyetçi kalıplar, engellilik adlandırmaları, etnik/dinî kimlikler, sınıfsal ifadeler ve cinsel yönelimle ilgili kullanımlar bütün veri setinde ortak tartışma alanları oluşturmaktadır. Bu durum, politik doğruculuğun Türkçe gazete dilinde tek bir gazete veya ideolojik çizgiyle sınırlı olmayan, daha geniş bir kamusal dil meselesi olduğunu göstermektedir.

5.2. Tematik ve Dönemsel Değerlendirme

Meslek adlarında en belirgin değişim, erkek merkezli “bilim adamı” ve “iş adamı” kullanımlarının yanında “bilim insanı” ve “iş insanı” biçimlerinin görünür hâle gelmesidir. Ancak 2020 yılına ait örneklerde dahi eski ve yeni biçimlerin aynı gazete içinde yan yana bulunması, değişimin doğrusal olmadığını göstermektedir. Burada dilsel değişim, bir ifadenin bütünüyle ortadan kalkmasından çok, rakip adlandırmaların aynı dönemde dolaşımında olması biçiminde gerçekleşmektedir.

Cinsiyet kategorisinde “kadın pilot”, “kadın hakem”, “kadın müsteşar” ve “kadın yönetmen” gibi kullanımlar, kadınların belirli mesleklerde işaretli unsur olarak sunulduğunu göstermektedir. Erkeklerin aynı görevlerde çoğu zaman cinsiyet belirtilmeden adlandırılması, dildeki varsayılan öznenin erkek olarak kurulabildiğine işaret etmektedir. “Karı gibi”, “ellerinin hamuruyla erkek işine karışan” ve “kadın başına konuşma” gibi örneklerde ise kadınlık doğrudan küçümseyici veya sınırlandırıcı bir söylem aracına dönüşmektedir.

Engellilik alanındaki “özürlü/sakat” ile “engelli/görme engelli/özel sporcu” karşıtlığı, adlandırma normlarının değişimini açık biçimde göstermektedir. Bununla birlikte yalnızca sözcüğün değişmesi, söylemin bütünüyle dönüşmesi anlamına gelmemektedir. “Engelli kardeşlerimiz” ve “engelli çocuklarımız” gibi sahiplenici ifadeler olumlu niyet taşısa da bireyleri eşit yurttaşlar yerine korunmaya muhtaç bir grup olarak konumlandırabilir. Bu nedenle politik doğruculuk değerlendirmesinde sözcük seçimi kadar söylemsel konumlandırma da önemlidir.

Etnik kimlik, dinî aidiyet, sınıf, yaş, beden ve cinsel yönelim kategorilerinde de benzer bir durum görülmektedir. “Zenci”, “Çingene”, “taşralı cahil”, “şişko”, “aptal sarışın” ve “cinsisapık” gibi ifadeler, kişileri tek bir kimlik veya özellik üzerinden indirgemekte; bazı örneklerde bu özellik haber değerini artıran sansasyonel bir unsur hâline getirilmektedir. Buna karşılık “siyahi”, “dar gelirli” ve “görme engelli” gibi biçimler daha nötr adlandırma eğilimini göstermektedir. Bulgular bu nedenle politik doğruculuğun yalnızca yasaklı veya önerilen kelimeler listesi olarak değil, haber söyleminde kimlerin hangi özellikleriyle görünür kılındığı sorunu olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

6. Tartışma

Araştırmada elde edilen bulgular, Türkçe gazete dilinde politik doğruculuğun doğrusal ve tamamlanmış bir dönüşüm biçiminde ortaya çıkmadığını göstermektedir. İncelenen gazetelerde aynı dönem içinde hem geleneksel, erkek merkezli, dışlayıcı ya da kalıp yargı taşıyan adlandırmaların hem de daha nötr kabul edilen yeni kullanımların birlikte yer alması, dil değişiminin aşamalı ve bağlama bağlı bir süreç olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, politik doğruculuğun yalnızca belirli kelimelerin başka kelimelerle değiştirilmesinden ibaret olmadığını; toplumsal grupların hangi

bağlamlarda, hangi sıfatlarla ve hangi anlam ilişkileri içinde temsil edildiğiyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Meslek adları, bu geçişli görünümün en belirgin olduğu alanlardan biridir. “Bilim adamı”, “iş adamı”, “teknik adam” ve “devlet adamı” gibi erkek merkezli ifadelerin farklı yıllarda kullanılmaya devam ettiği; buna karşılık “bilim insanı”, “iş insanı”, “bilim kadını” ve “satış görevlisi” gibi kullanımların da zamanla görünür hâle geldiği belirlenmiştir. Aynı gazete ve hatta aynı tarih aralığında eski ve yeni biçimlerin birlikte bulunması, bir dilsel tercihin yerini diğerine bütünüyle bırakmadığını göstermektedir. Bu bulgu, dil değişiminin tek yönlü değil, farklı kullanım alışkanlıklarının bir arada dolaşımında bulunduğu rekabetli bir süreç olduğunu savunan yaklaşımlarla uyumludur (Aitchison, 1991; Abdullah, 2023).

Cinsiyetle ilgili örnekler, gazetelerde kadınların kamusal ve mesleki alandaki temsilinin iki yönlü bir yapı taşıdığını göstermektedir. “Kadın pilot”, “kadın asker”, “kadın müsteşar” ve “kadın lider” gibi ifadeler kadınların bu alanlardaki varlığını görünür kılarken, aynı zamanda söz konusu mesleklerin varsayılan öznesinin erkek olduğu düşüncesini yeniden üretebilmektedir. Buna karşılık “karı gibi dövünüyorlar”, “ellerinin hamuruyla erkek işine karışan”, “kadın başına konuşma” ve “kadın gibi yüz sene yaşayacağıma adam gibi bir sene yaşarım” türündeki söylemler kadınlığı zayıflık, yetersizlik veya ikincillikle ilişkilendiren kalıp yargıları açık biçimde yansıtmaktadır. Bu örnekler, dilin yalnızca toplumsal gerçekliği yansıtmadığını, toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini yeniden üretebildiğini de göstermektedir (Bourdieu, 1991; Fairclough, 2001).

Engelliliğe ilişkin adlandırmalarda “özürlü”, “sakat” ve “görme özürlü” gibi kullanımların yanında “engelli”, “görme engelli”, “işitme engelli”, “otizmli genç” ve “özel sporcu” ifadelerinin görülmesi, bu alandaki dilsel değişimin belirgin örneklerinden biridir. Bununla birlikte değişim yalnızca kelime düzeyinde değerlendirilmemelidir. Bireyin eksiklik, acıma veya yetersizlik üzerinden mi; yoksa toplumsal katılım ve haklar temelinde mi temsil edildiği de önem taşımaktadır. Bu nedenle aynı kelime, kullanıldığı haber bağlamına göre farklı söylemsel sonuçlar doğurabilmektedir. Politik doğruculuk açısından temel mesele, yalnızca yeni bir adlandırmanın seçilmesi değil, kişilerin tek bir özelliğe indirgenmeden temsil edilmesidir.

Etnik kimlik, dinî ve ideolojik aidiyet ile cinsel yönelime ilişkin veriler de adlandırmaların tarafsız olmadığını göstermektedir. “Zenci”, “Çingene”, “Kızılderili”, “şeriatçı”, “aşırı dinci”, “homoseksüel” ve “lezbiyen şarkıcı” gibi örneklerde kimlik unsuru kimi zaman haberin açıklayıcı bir parçası olmaktan çıkarak kişiyi ya da grubu tanımlayan temel özellik hâline gelebilmektedir. Kimliğin haber açısından gerekli olmadığı durumlarda özellikle vurgulanması, farklılıkların olağan dışılaştırılmasına ve okuyucunun dikkatinin belirli bir kimlik unsuruna yönlendirilmesine yol açabilir.

Andrews (1996)'in belirttiği gibi adlandırma tercihleri yalnızca betimleyici değildir; aynı zamanda toplumsal anlam ve değer üretmektedir.

Sınıfsal konum, bölgesel aidiyet, yaş ve beden algısıyla ilgili örnekler ise politik doğruculuk tartışmasının yalnızca kimlik kategorileriyle sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. “Taşralı cahil”, “köylülüğü aşamamış toplum”, “fakir fukara”, “şişko”, “aptal sarışın”, “kepçe kulak” ve “kırtıpıl” gibi ifadeler, bireyleri sınıfsal, bölgesel veya fiziksel özellikleri üzerinden küçümseyen ve hiyerarşik bir konuma yerleştiren söylemlerdir. Buna karşılık “dar gelirli”, “satış görevlisi” ve “temizlik işçisi” gibi kullanımlar, daha betimleyici ve toplumsal değeri azaltmayan adlandırmalar olarak dikkat çekmektedir. Bu karşıtlık, politik doğruculuğun gündelik dilde saygınlık, toplumsal statü ve normal kabul edilen beden ölçütleriyle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

Gazeteler arasında veri kapsamı ve incelenen dönemler farklı olduğu için doğrudan sayısal bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte dört gazetede benzer sorun alanlarının tekrar etmesi, politik doğruculuğun belirli bir yayın çizgisine özgü olmadığını düşündürmektedir. Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinin 2000-2020 arasındaki verileri, eski ve yeni adlandırmaların uzun bir dönem boyunca birlikte kullanılabildiğini gösterirken; Milliyet'in daha erken dönem örneklerinde geleneksel, cinsiyetçi ve hiyerarşik ifadeler daha görünür durumdadır. Sözcü verileri yalnızca 2020 yılıyla sınırlı olmakla birlikte güncel kabul edilen kullanımlarla sorunlu ifadelerin aynı veri setinde yan yana bulunabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla gazetelerin yayın çizgileri farklı olsa da kamusal dildeki dönüşümün parçalı niteliği ortak bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bulgular, politik doğruculuğa ilişkin normların medya, akademi, toplumsal hareketler ve gündelik kullanım arasındaki etkileşim içinde oluştuğunu düşündürmektedir. Bu normların tek ve değişmez olmadığı; dönemlere, toplumsal hassasiyetlere ve kullanım bağlamına göre yeniden tanımlandığı görülmektedir. Cameron (1995)'un “sözel hijyen” yaklaşımında vurguladığı gibi, dili düzeltme ve denetleme girişimleri yalnızca dilbilgisel kaygılarla değil, toplumsal olarak doğru, uygun ve meşru kabul edilen söylemi belirleme çabalarıyla ilgilidir. Bu nedenle politik doğruculuk, bir yandan dışlayıcı dilin azaltılmasına yönelik etik bir tutum, diğer yandan kamusal dilin sınırlarının kimler tarafından belirlendiğine ilişkin tartışmalı ve normatif bir alan olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmanın bulguları yorumlanırken örneklemin sınırlılığı göz önünde bulundurulmalıdır. İncelenen tarihler gazetelerin bütün yayın dönemlerini temsil etmediği gibi, çalışmada ifadelerin sıklığına dayalı nicel bir çözümleme de yapılmamıştır. Ayrıca politik doğruculuk değerlendirmeleri bağlama duyarlı olduğundan araştırmacı yorumu tamamen ortadan kaldırılamamaktadır. Buna rağmen çalışma, farklı dönem ve yayın çizgilerinden seçilen örnekler aracılığıyla Türkçe gazete

dilinde adlandırma biçimlerinin nasıl değiştiğini ve eski-yeni kullanımların nasıl birlikte var olabildiğini göstermesi bakımından açıklayıcı bir görünüm sunmaktadır.

7. Sonuç

Bu çalışmada Türkçede politik doğrucu dil kullanımı, Cumhuriyet, Milliyet, Sözcü ve Sabah gazetelerinin erişilebilir arşivlerinden seçilen örnekler üzerinden incelenmiştir. Cinsiyet, meslek adları, engellilik, etnik kimlik, dinî/ideolojik aidiyet, sınıfsal konum, yaş, beden algısı ve cinsel yönelim başlıklarında değerlendirilen bulgular, gazete dilindeki değişimin doğrusal, eş zamanlı ve tamamlanmış bir süreç olmadığını ortaya koymuştur.

İncelenen örneklerde “bilim insanı”, “iş insanı”, “görme engelli”, “dar gelirli”, “satış görevlisi” ve “özel sporcu” gibi daha nötr adlandırmaların görünür hâle geldiği; buna karşılık “bilim adamı”, “iş adamı”, “özürlü”, “sakat”, “karı gibi”, “taşralı cahil”, “şişko”, “Zenci” ve “Çingene” gibi tartışmalı kullanımların da varlığını sürdürdüğü belirlenmiştir. Eski ve yeni biçimlerin aynı dönemlerde birlikte kullanılabilmesi, politik doğrucu dilin Türk basınında yerleşmiş ve tamamlanmış bir normdan ziyade geçişli ve bağlama bağlı bir değişim alanı olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın ulaştığı temel sonuçlardan biri, politik doğruculuğun yalnızca kelime değiştirme uygulaması olarak ele alınamayacağıdır. Bir adlandırmanın politik doğruculuk açısından değerlendirilmesinde kelimenin kendisi kadar haber bağlamı, kimliğin gerekli olup olmadığı hâlde vurgulanması, kişilerin tek bir özelliğe indirgenmesi ve kullanılan ifadenin taşıdığı tarihsel ve toplumsal çağrışımlar da önemlidir. Bu nedenle gazete dilindeki politik doğruculuk, dil değişimi, toplumsal temsil ve güç ilişkileriyle birlikte değerlendirilmelidir.

Gazeteler arasında dönem ve veri kapsamı farklılıkları bulunduğu sonuclar bütün Türk basınına genellenemez. Bununla birlikte dört gazetede benzer kategorilerin ve sorunlu adlandırma biçimlerinin tekrar etmesi, konunun belirli bir yayın çizgisine özgü olmadığını ortaya koymaktadır. Gazete dili, toplumda hangi kimliklerin nasıl adlandırıldığını, hangi grupların olağan ya da olağan dışı sunulduğunu ve hangi ifadelerin zamanla meşru kabul edilmekten çıktığını gözlemlemeye imkân veren önemli bir inceleme alanıdır.

Sonuç olarak Türkçe gazete dilinde politik doğruculuk, eski söylem kalıpları ile yeni dilsel duyarlılıkların bir arada bulunduğu dinamik bir süreç görünümündedir. Basının geniş kitlelere ulaşma ve dilsel kullanımları yaygınlaştırma gücü dikkate alındığında, haber metinlerinde adlandırma tercihlerinin yalnızca üslup meselesi olmadığı; toplumsal algının ve kimlik temsillerinin oluşumunda etkili olduğu anlaşılmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda daha geniş ve dengeli örneklemeler oluşturulması, ifade sıklıklarının nicel olarak karşılaştırılması, haber bağlamlarının eleştirel söylem analiziyle ayrıntılı biçimde incelenmesi ve farklı medya türlerinin

araştırmaya dâhil edilmesi, Türkçede politik doğrucu dil kullanımının dönüşümünü daha kapsamlı biçimde ortaya koyacaktır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Çalışmanın tamamı iki yazar ile birlikte oluşturulmuştur.

Çıkar Beyanı

Makalenin yazarları arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Abdullah, M. E. (2023). The stages of language change. *Journal of Tikrit University for Humanities*, 30/12(2), 381-393. <https://doi.org/10.25130/jtuh.30.12.2.2023.31>
- Aitchison, J. (1991). *Language Change: Progress or Decay?* (2. bs.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Allan, K. ve Burridge, K. (2006). *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Andrews, E. (1996). Cultural sensitivity and political correctness: The linguistic problem of naming. *American Speech*, 71/4, 389-404. <https://doi.org/10.2307/455713>
- Bambara, T. C. (1970). On the issue of roles. T. C. Bambara (Edt.), *The Black Woman: An Anthology* içinde (s. 101-106). New York: Signet.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cameron, D. (1995). *Verbal Hygiene*. London: Routledge.
- Cumhuriyet. (2026). Cumhuriyet günlük gazetesi ve arşivi. *Cumhuriyet* web sitesinden 10 Haziran 2026 tarihinde <https://egazete.cumhuriyet.com.tr> adresinden erişildi.
- Encyclopaedia Britannica. (2026). Political correctness. *Encyclopaedia Britannica* web sitesinden 10 Haziran 2026 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/political-correctness> adresinden erişildi.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43/4, 51-58.
- Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>

- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power* (2. bs.). London: Longman.
- Hall, S. (1997). The work of representation. S. Hall (Edt.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* içinde (s. 13-74). London: Sage.
- Hughes, G. (2010). *Political Correctness: A History of Semantics and Culture*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Kılıç, S. (2013). Örnekleme yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-46.
- Kumtepe, M. A. (2023). Politik doğruculuğu karşıtıyla düşünmek: Anti-politik doğruculuk. *Kültür ve İletişim*, 26/2, 291-317. <https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.1308858>
- Milliyet. (2026). Milliyet gazete arşivi. *Milliyet* web sitesinden 12 Ocak 2026 tarihinde <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr> adresinden erişildi.
- Moller, D. (2016). Dilemmas of political correctness. *Governing Least: A New England Libertarianism* içinde (s. 241-253). Oxford: Oxford University Press.
- Oxford Learner's Dictionaries. (2026). Language. *Oxford Learner's Dictionaries* web sitesinden 10 Haziran 2026 tarihinde <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/language> adresinden erişildi.
- Oxford Learner's Dictionaries. (2026). Political correctness. *Oxford Learner's Dictionaries* web sitesinden 12 Haziran 2026 tarihinde <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/political-correctness> adresinden erişildi.
- Sabah. (2026). Sabah gazete arşivi. *Sabah* web sitesinden 17 Şubat 2026 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/timeline> adresinden erişildi.
- Salkind, N. J. (2010). Convenience sampling. *SAGE Research Methods*. <https://sk.sagepub.com/ency/edvol/researchdesign/chpt/convenience-sampling> (Erişim tarihi: 10.08.2026).
- Saussure, F. de. (1959). *Course in General Linguistics* (W. Baskin, Çev.). New York: Philosophical Library. (İlk yayım 1916).
- Sözcü. (2026). Sözcü gazete arşivi. *Sözcü* web sitesinden 20 Şubat 2026 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/e-gazete> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu. (2026). Güncel Türkçe Sözlük. *Türk Dil Kurumu* web sitesinden 10 Haziran 2026 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- van Dijk, T. A. (1998). *News as discourse*. Lawrence Erlbaum Associates.

Van Dijk, T. A. (2000). New(s) racism: A discourse analytical approach. S. Cottle (Edt.), *Ethnic Minorities and the Media* içinde (s. 33-49). Buckingham: Open University Press.